

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXX (2022).
Книжка / Issue 1

DOI: 10.54664/IASW2166

РИМ – ИМПЕРИЯ НА ИНТЕГРИРАНИ ЕЛИТИ

Живко ЖЕКОВ*

ROME – AN EMPIRE OF INTEGRATED ELITES

Zhivko ZHEKOV

Abstract: *One of the unique features of the Roman state-political model is the ability of Roman elites to integrate those of the conquered into their political, military, and social structures. This practice was unique for ancient societies and states, which, by conquering a territory, turn the conquered into a secondary social and economic factor that has no access to political and military power. The history of Rome is an example of how to build a powerful state through the constant gradual integration of conquered elites into institutions of power. The analysis of the policy pursued by the ruling Roman elite in relation to those conquered by the Romans shows that, over the centuries, they have followed the same political practice with varying intensity and some fluctuation. Roman history shows that, after a period of fierce military expansion and forcible subjugation, the Romans gradually shifted to a policy of integration, which in most cases was expressed in the gradual inclusion of local elites in the traditional Roman patron-client relations, and through them their involvement in Roman administrative and military institutions. After moving to live permanently in Rome, the most ambitious and intelligent representatives of these local elites gained access to Roman magistrates, and some of them even reached the highest Roman magistracies. In many cases, they even became one of the most influential politicians in ancient Rome during their time.*

Keywords: *Romans; magistrates; integration; local elites; institutions.*

Едни от въпросите, които винаги са стояли пред античните историци, е как и защо точно римляните успяват да завладеят цялото Средиземноморие [Eckstein, A. M. 2006; Rosenstein, N. 2012]. Уникална черта на техния държавно-политически модел е умението им да интегрират елитите на завладените в своите политически, военни и социални структури. Тази практика е уникална за античните общества и държави, които, завладявайки дадена територия, превръщат покорените във второстепенен социален и икономически фактор, който няма достъп до политическата и военната власт. Завладените имат едно основно право и задължение – да предоставят своите икономически, човешки и други ресурси на своите нови господари. Тази констатация важи с пълна сила за държавните структури в Месопотамия и Египет. Същото може да се каже и за двата известни елински хегемона: Спарта и Атина, както и за антична Македония. В известен смисъл отклонение от този модел се наблюдава в държавата на Ахеменидите, но и

* **Живко Жеков** – доцент, доктор, Исторически факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“; България; @ jekov.jivko@yahoo.com

там покорените елити не са допуснати до върховната власт [Briant, P. 2002; Walser, G. 1987, S. 155–165]. Александър Македонски, завладявайки Персия, се опитва да интегрира местните елити в новата държава, но опитът му завършва с неуспех, защото той прекалено интензифицира процеса, поради което претърпява провал [Bosworth, A. B. 2006, pp. 9–27, 14–16; Brosius, M. 2003, pp. 169–196; Briant, P. 2009, pp. 171–188].

Историята на Рим е пример как се изгражда могъща държава чрез непрестанно, постепенно интегриране на покорените елити във властовите институции. Още през първите два века и половина от съществуването на тяхната държавност римляните показват способност да интегрират аристократите от завладените околни градове и селища в своите обществени и държавни структури. Историческите съчинения на Тит Ливий и Дионисий Халикарнаски изобилстват с примери как римските рексове включват покорените латински и сабински аристократи в редовете на патрициите, фактически допускайки ги до висшите магистратури.

Например след завладяването на Алба Лонга от Тул Хостилий част от аристократичните родове от завладения град са включени в състава на патрициите и впоследствие от тях произлизат едни от най-могъщите патрициански родове. Сред тях могат да се посочат Юлиите, от този род е Гай Юлий Цезар Диктатора. От Алба Лонга са преселници и патрицианските родове Сервилии, Квинкции, Куриации, Клелии, Гегании [Dion. Hal., III, 29, 7]. Друга част от аристократите от Алба Лонга са включени в съсловието на конниците, което е второто по знатност в Рим. От тях са набрани десет турми конници, което означава, че триста аристократи от Алба Лонга са включени в съсловието на конниците [Liv., I, 30, 3].

През първите няколко години след свалянето от власт на последния рекс Тарквиний Горди тази политика е продължена и от новите републикански институции. През 504 г. пр. Хр. сабинът Атий Клавз, син на Марк от град Регил се преселва с 5000 свои роднини и клиенти в Рим. Той веднага е включен в съсловието на патрициите и получава земи за заселване на изток от река Аниен, тази територия се превръща в триба Клавдия [Liv., II, 16, 3–5; III, 58, 1; IV, 3, 14; X, 8, 6; Dion. Hal., V, 40, 3–5; XI, 15, 4; Tac., Ann., XI, 24; XII, 25; Suet., Tib., 1; Plut., Popl., 21; App., Reg., 12].

През първите две века от съществуването на Републиката (V–IV в. пр. Хр.) процесът на интеграция на завладените италийци в римската държавно-административна система временно се забавя, защото през този период римският политически живот е доминиран от борбата между патриции и плебеи, което ограничава възможността на римляните да абсорбират местните елити. Този процес постепенно се подновява след прокарването на законите, предложени от народните трибуни Гай Лициний Столон и Луций Секстий Латеран, гласувани от комициите през 367 г. пр. Хр. [Pellam, G. 2014, pp. 280–292; Stewart, R. 1998, pp. 95–105; Fritz, K. von. 1950, pp. 3–44; Mousourakis, G. 2007, pp. 10–11]. В резултат от тези закони плебейската върхушка е допусната до заемането на висшите магистратури [Stewart, R. 1998, pp. 95–126; Beck, H. 2005, S. 63–70; Richardson, J. H. 2008, pp. 328–341]. Борбите между патрициите и плебеите продължават още почти век, но в края на IV и началото на III в. пр. Хр. римляните отново отварят своята политическа система за елитите на покорените италийски племена.

Фактически периодът на Ранната република не е пропуснат. През неговите два века се изграждат юридическите основи за постепенната интеграция на италийците в римската държавна организация. Тогава се формират такива правни статuti като *ius Latinum*, [Kremer, D. 2006] *civitates sine suffragio*, *civitates cum suffragio* [Liv., VI, 25–26]¹. Тез се превръщат в юридическата основа, върху която стъпват римляните при постепенната интеграция на италийската муниципална аристокрация в римското държавно управление и достъпа ѝ до висшите магистратури.

¹ Тускулум пръв получава *municipia civium Romanorum*, фактически той запазва своето самоуправление, а неговите граждани получават *civitates cum suffragio* [Liv., VI, 26, 8], което означава пълни граждански права, включително право да гласуват и да бъдат избирани. Гражданите на Тускулум са вписани в римските триби и започват да служат в легионите.

Получила римско гражданско право през V–IV в. пр. Хр., част от елита на тази аристокрация се устремява към Рим с идеята да направи политическа кариера. Маний Курий Дентат един от най-известните римски политици и военни от първата четвърт на III в. пр. Хр., според видния оратор и политик Марк Тулий Цицерон по произход принадлежи към италиейската муниципална аристокрация [Cic., Pro Sulla, 23]. Тази тенденция вероятно датира още от епохата на Втората Самнитска война (327–304 г. пр. Хр.), защото през 298 г. пр. Хр. той вече е избран за народен трибун и има достатъчно авторитет, за да се противопостави успешно на един от най-влиятелните патриции – Апий Клавдий Цек, който като интеррекс отказва да приема главовете, подадени в комициите на консулските избори за кандидатите плебеи. Маний Курий Дентат успява да застави сената предварително да одобри избирането на плебеи, с което практически блокира опитите на Апий Клавдий Цек да попречи на тези избори [Cic., Brut., 55]. Конфликтът се датира по магистратурата на интеррекса, заемана от Клавдий Цек, през 298 г. пр. Хр. [Liv., X, 11, 10].

Маний Курий Дентат според Цицерон е нов човек [Cic., Pro Murena, 17], което означава, че той пръв в рода си е достигнал до висша курулна магистратура. Следователно той вероятно е първият от неговият род, започнал да прави политическа кариера в Рим, след като се е преселил от своята родна муниципална община във Вечния град [Pasco-Pranger, M. 2015, pp. 296–301]. В същото време следва да се отчете фактът, че за да разполага с такъв авторитет и влияние, той едва ли е първият представител на италиейската муниципална аристокрация през тази епоха, правещ кариера в Рим. По-вероятно изглежда още в предходното поколение, което по време съвпада с Втора Самнитска война, римският политически елит да е започнал политика по инкорпорация на своите редове на представители на италиейската муниципална аристокрация, за да може да се привлече на своя страна и да гарантира тяхната и на техните муниципалности вярност към Рим в тази толкова тежка за римляните война. Вероятно до голяма степен победата в нея е спечелена поради провеждането на тази интеграционна политика.

Същото в значителна степен може да се каже и за Тиберий Корунканий от Тускулум, който е първият плебеи достигнал до най-висшата жреческа магистратура – понтифекс максимум. Той е консул през 280 г. пр. Хр., което предполага, че е от поколението на Маний Курий Дентат. Фактът, че единият става понтифекс максимум, а другият е четири пъти консул, показва, че те достигат до самите върхове на римския политически елит, което, от своя страна, е доказателство, че той се е отворил към италиейската муниципална аристокрация.

През III в. пр. Хр. по данни от консулските фасти до най-висшата римска ординарна магистратура достигат представителите на осем нови фамилии, пет от които са представители на италиейската муниципална аристокрация [Forsythe, G. 2005, pp. 335–336]. Сред най-успешните примери може да се посочи Марк Порций Катон Цензора (239/240 – 149 г. пр. Хр.). Родом е от латинския град Тускулум, разположен на около 25 км от Рим в албанските планини. Катон принадлежи към местната муниципална аристокрация – един от неговите предци служи в конницата, което е доказателство, че няколко поколения преди него представителите на неговото семейство получават коннически ранг [Astin, A. E. 1978, pp. 1–10; Astin, A. E. 1972, pp. 20–24].

Катон Цензора започва да гради кариера по време на Втората Пуническа война, в която се включва активно. Постепенно с твърдост и упоритост успява да си пробие път до висшите римски магистратури, използвайки връзките си с представители на римския нобилитет [Astin, A. E. 1978, pp. 12–17]. През 204 г. пр. Хр. той е избран за квестор и се прочува, след като се противопоставя на Публий Корнелий Сципион Африкански Стари. Този конфликт до голяма степен е предизвикан от неговата близост с патрицианските среди около Квинт Фабий Максим Кунктатора, един от най-големите врагове на победителя на Анибал. Катон е избран за плебеи-ски едил през 199 г. пр. Хр., а на следващата, 198 г. пр. Хр. пробивният *homo novus* е избран за претор [Astin, A. E. 1978, pp. 20–27]. Няколко години по-късно през 195 г. пр. Хр., достига до консулата, най-висшата римска ординарна магистратура [Astin, A. E. 1978, pp. 28–37]. Десет години по-късно, през 184 г. пр. Хр., е избран за цензор [Astin, A. E. 1978, pp. 78–85; Levene, D. S. 2000, pp. 170–191; Reeve, E. 2012, pp. 120–142]. Неговата кариера е показателна за това

как се издигат някои от тези представители на италиейската муниципална аристокрация. Те се присъединяват към някоя от фракциите в римския нобилитет и се превръщат в нейно острие срещу противниците на своите покровители.

Успешната кариера на Катон Цензора е пример за умелата политика на римския политически елит в епохата на Втората Пуническа война по инкорпориране в римската политическа система на представители на италиейската муниципална аристокрация, което до голяма степен позволява на римляните да задържат на своя страна голяма част от своите италиейски съюзници [Frona, M. 2018, pp. 215–229]. По този начин римляните успешно се противопоставят на стратегията, прилагана от Анибал, за привличане на италиейците на негова страната [Frona, M. 2010]. Всъщност тази стратегическа концепция залага на идеята римляните да бъдат победени със силите на самите италиейци, но умелата политика на римския елит предотвратява тази опасност чрез допускане на италиейската муниципална аристокрация до римските магистратури [Frona, M. 2011, pp. 232–255].

Тази политика на римския елит с известно забавяне продължава и през II в. пр. Хр. Липсата на сериозна външна заплаха не стимулира интензифицирането на процеса, а напротив води до опити за неговото ограничаване [Broadhead, W. 2003, pp. 131–148]. През този исторически период представители на италиейската муниципална аристокрация се издигат главно благодарение на своята успешна военна кариера и връзките, които успяват да създадат по време на военната си служба с представители на римския нобилитет [Broadhead, W. 2008, pp. 451–470]. Пример за подобна интеграция е Гай Марий, който достига до най-висшите римски магистратури благодарение на успешната си военна кариера [Evans, R. 1994, pp. 27–29]. Тази констатация не означава, че Марий не участва активно в политическите борби в Рим, напротив, той е един от главните участници в тях през последното десетилетие на II в. пр. Хр. и първото десетилетие на I в. пр. Хр. [Evans, R. 1994, pp. 32–37; Bicknell, P. 1969, pp. 327–348; Mouritsen, H. 2001, p. 29.].

Опитът на римския политически елит „да се затвори“ за италиейската муниципална аристокрация в началото на I в. пр. Хр. довежда до изключително тежка криза, продължила повече от две десетилетия. Недоволна от политиката на изолация и ограничения, италиейската муниципална аристокрация инициира военен конфликт с Рим, известен като Съюзническа война. Тя естествено не може да го направи без подкрепата на масата от италиейците, които в резултат от войната получават римско гражданство [Walter, U. 2017, p. 537]. Те не се превръщат веднага в интегрална част от римските граждани. Процесът заема няколко десетилетия поради съпротивата на старите римски граждани, но веднъж започнат, невъзможно да бъде спряен [Dart, C. J. 2019, pp. 35–40].

Подобна теза изглежда логична, но не отговаря напълно на реалността. Практически италиейската муниципална аристокрация се разделя на две [Carlà-Uhink, F. 2017, pp. 150–170]. Част от нея оглавява бунта на италиейците срещу римската доминация на Апенинския полуостров, но друга, не по-малко значителна част от италиейските муниципални аристократи, остава вярна на своите патрони в Рим и се сражава на тяхна страна с надеждата да получи римско гражданство и достъп до висшите римски магистратури [Lee Stecum, P. 2014, p. 465]. Тези техни очаквания се оправдават и през следващите десетилетия след края на войната мнозина от тях или по-скоро техните наследници са инкорпорирани в състава на римския политически елит [Laird, M. L. 2016, pp. 181–216]. Пример за тези процеси е съдбата на дядото на Велик Патеркул, който набира един легион по собствена инициатива, и под него командване този легион участва в редица военни кампании в хода на войната в Кампания. След нейния край той получава римско гражданство, а по-късно двамата му синове са избрани за претори [Vell. Pater., II, 16, 2–3].

Родът на Гней Помпей Велики също произхожда от италиейската муниципална аристокрация. Баща му – консулт Гней Помпей Страбон – е първият от рода Помпей от Пиценум, който прави успешна кариера в Рим [Seager, R. 2002, pp. 20–24]. През 89 г. пр. Хр. той е избран за консул и се включва в завършващия етап на Съюзническата война (91–88 г. пр. Хр.), разгро-

мявайки в няколко решителни битки италиейците. Помпей Велики подобно на Гай Марий прави успешна военна кариера и благодарение на нея е избран за консул през 70 г.пр.Хр. [Seager, R. 2002, pp. 30–39]. През 84/83 г.пр.Хр. в Италия начело на победоносните си легиони десантира Луций Корнелий Сула Феликс, отявлен враг на Гай Марий и популарите. Младият Помпей (тогава на 23 години) набира три легиона от родната си област Пиценум, където неговият род се ползва с голямо влияние, и начело на тях се присъединява към Сула [Plut., Pomp., 6; Seager, R. 2002, pp. 26–29].

Помпей бързо печели уважението на бъдещия диктатор, който след окончателната си победа в Италия изпраща талантливия легат в Сицилия и Африка да довърши укрилите се там популари. В конкретния случай не са толкова интересни първите военни успехи на Помпей Велики, а фактът, че той, опирайки се само на авторитета на своя род в областта Пиценум, успява да набере три легиона и да ги въоръжи напълно, де факто без официална санкция на управляващите в Рим или на Луций Корнелий Сула [Keaveney, A. 1982, pp. 117–119]. Този пример показва, че представителите на местната италиейска муниципална аристокрация, направили успешна политическа и военна кариера в Рим, не губят връзка със своите родни градове и области, а напротив, запазват тесни контакти с местните локални общности, защитавайки техните интереси в Рим, което, от своя страна, значително увеличава техния авторитет и влияние на местно ниво.

Тази констатация се потвърждава и от практиката на римския управляващ елит през Съюзническата война да изпраща за командващи на римските войски в отделните италиейски области римски магистрати, които имат значително влияние в дадената област или техният род произхожда от нея. Така например Гней Помпей Страбон, бащата на Гней Помпей Велики по време на тази война основно командва римски войски, опериращи в Пиценум [App., BC, I, 47–48], където той разполага със значително влияние, което, от своя страна, му позволява много по-лесно да влиза в контакт с местните муниципални елити и да ги привлича на римска страна. Всъщност до голяма степен победата на римляните в Марсийската/Италиейска война се дължи точно на факта, че в редовете на римския политически елит има голям брой представители на местните италиейски муниципални елити, което позволява на управляващите в Рим винаги да разполагат с неформални възможности за контакт и влияние сред местните италиейски елити.

През бурния, изпълнен с граждански войни последен век на Републиката италиейските муниципални аристократи масово навлизат в политическия живот на Рим и много от тях се превръщат във водещи политически фигури. Типичен пример е Марк Тулий Цицерон. Неговият род в продължение на столетия е част от аристокрацията на Арпинум, откъдето е и Гай Марий [Everitt, A. 2001]. Цицерон се превръща в един от най-известните римски оратори, политици, писатели и мислители на своето време. Неговото влияние върху политическия и интелектуалния живот във Вечния град се усеща дълго след смъртта му [Van der Blom, H. 2010].

През 60-те и 50-те години на I в.пр.Хр. в редовете на римския политически елит навлизат масово представители на италиейската муниципална аристокрация. Сред тях е видният историк Гай Салустий Крисп, родом от сабинската муниципия Амитерн [Blänsdorf, J. 2007, S. 257–273], който през този период е включен в Сената и дори изключен от него. През 50 г. пр. Хр. цензорът оптимат Апий Клавдий Пулхер и неговият колега Луций Калпурний Пизон Цезонин изключват Салустий от Сената заедно с други сенатори. Според едната версия той е изключен от албумум сенатус заради любовни авантюри, а според други хипотези поради връзките си с Гай Юлий Цезар Диктатора.

През същия период в редовете на римския политически елит е кооптиран и Марк Теренций Варон Реатински, родом от сабинската муниципия Реате, както показва и неговият агномен. Той е привърженик на Гней Помпей Магн и благодарение на него прави кариера [Astbury, R. 1967, pp. 403–407]. Достига до магистратурата на претора, но неговият успешен *cursus honorum* е прекъснат от войната между Помпей и Цезар. Варон не успява да се противопостави на Цезар в Испания, където командва част от войските на Помпей, и е принуден да капитулира, след което се отдава на писане. Варон е пример как италиейците са инкорпорирани не само в римския политически, но и в римския интелектуален елит.

Гай Юлий Цезар Диктатора, един от големите политически противници на Цицерон, издига до най-висшите магистратури редица представители на муниципалната аристокрация. Цезар поставя началото на интегрирането на провинциалната аристокрация в средите на римския нобилитет. Той издига в ранг на сенатори редица галски аристократи [Suet., Vita Caes., 76, 3; 80, 2]. Тази политика му спечелва много врагове сред старите сенатски родове, но през следващите векове тя ще се превърне в практика, което показва, че гениалният политик правилно е прозрял необходимостта от вливане на нова кръв в римския управляващ елит [Wiseman, T. P. 1971].

Цезар активно покровителства и ползва като съветник един нов римски гражданин – Луций Корнелий Балб, получил римско гражданство през 72 г. пр. Хр. по закона “lex Gellia Cornelia”, с който се награждават с римско гражданство испанците, сражавали се доблестно на римска страна във войната срещу Квинт Серторий [Cic., Pro Balb., 6, 19, 32–33; 17, 38; Plin., NH, V, 5, 36; SHA, Balbin, VII, 3]. Впоследствие се сближава с Цезар и го съпровожда в далечна Испания в качеството на praefectus fabrorum [Cic., Pro Balb., 63]. Балб остава близък приятел и съветник на Цезар и през следващите години, а след неговата смърт се сближава с Гай Октавий, бъдещия Октавиан Август, и се превръща в един от неговите най-доверени съветници. През 40 г. пр. Хр. последният номинира Луций Корнелий Балб за суфект консул, което е първият случай в римската история, в който тази висша магистратура се заема от роден извън Италия и то чужденец, а не италиец по произход, който освен това е първият в своя род получил римско гражданство. Този случай, разбира се, първоначално остава изолиран, но той маркира една бъдеща тенденция към все по-голямо отваряне на римския политически елит за инкорпориране на провинциалната аристокрация.

Политическата линия на Юлий Цезар е продължена от неговия племенник Цезар Октавиан, който привлича в най-близкото си обкръжение много италийци. На първо място, следва да бъдат посочени разбира се Марк Випсаний Агрипа, Тит Статилий Тавър от Лукания, Гай Цилний Меценат от Етрурия и редица други фигури от неговия антураж. Гай Корнелий Гал първият префект на Египет, принадлежи към провинциалната аристокрация. Той е родом от Форум Юлия в провинция Нарбонска Галия.

Тази политика с по-голям или по-малък интензитет е продължена и от следващите императори от Юлиево-Клавдиевата династия. В книга единадесета от своите „Анали“ Корнелий Тацит във връзка с предложението на император Клавдий да се даде право на галските аристократи да стават сенатори цитира реч на този император, в която той формулира теза относно разликата между елинските полиси и Рим. Според Клавдий римляните успяват да завладеят света, защото са отворено общество и дават право на покорените да заемат висши римски магистратури [Tac., Ann., XI, 24]. За разлика от римляните, според императора атиняните и лакедемонците се пазят от покорените като от чужденци, което води до тяхната гибел [Tac., Ann., XI, 24, 5; ILS, 212]. Тази реч на император Клавдий, вероятно редактирана от Тацит, който запазва смисъла, но влага в конкретния текст и своята визия по проблема, показва неговата представа за раната римска история, пречупена през призмата на неговата съвременност и неговите субективни разбираня за тези исторически процеси.

Италийската муниципална аристокрация и тази, произхождаща от провинциите Цизалпийска Галия и Нарбонска Галия, които са напълно романизирани се включват масово в редовете на сенаторската корпорация. Такъв е например сенаторът от първата половина на I в. пр. Хр. и консул за 46 г. сл. Хр. Децим Валерий Азиатик, който произхожда от град Виена в Нарбонска Галия [Tac. Ann., XI, 1]. Той е сред водещите фигури в Сената, същото може да се каже и за неговия син Децим Валерий Азиатик, който е номиниран за консул през 70 г. сл. Хр. от новия император Веспасиан, но не успява да встъпи в длъжност защото умира [Tac., Hist., IV, 4]. Номинацията на Азиатик за консул е свързана с влиянието му в Сената и сред сенаторите, близки до бившия император Авъл Вителий. По този начин Веспасиан се опитва да се примири със сенаторите, които са опозиционно настроени към него. Самата номинация демонстрира значителното влияние на Децим Валерий Азиатик в Сената. Известният римски писател, поли-

тик и военен Секст Юлий Фронтин е родом от провинция Нарбонска Галия. Започва кариерата си при Нерон, император Сервий Сулпиций Галба го кооптира в състава на Сената, а Веспасиан го прави консул, след което го изпраща в Британия, където ловкият гал нанася тежки поражения на местните племена. Гней Юлий Агрикола, друг известен победител на британските племена, също произхожда от провинция Нарбонска Галия. Той е родом от Форум Юлий, и освен с военните си успехи става известен благодарение на факта, че известният римски историк Корнелий Тацит му е зет и пише една апологетична автобиография на своя тъст. От средите на галската провинциална аристокрация произхожда и Тит Аврелий Фулв, дядото на император Антонин Пий. Той е от Немасус (дн. Нем), вероятно е включен в Сената от император Клавдий или Нерон. През 64 г. вече е легат на *legio III Gallica*. Подкрепя Веспасиан и прави успешна кариера при Флавиите. През 85 г. е ординарен консул заедно с император Домициан. От 86 до 96 г. е префект на Рим.

Тези нови сенатори сключват бракове с жени от старите патрициански родове и обновяват тяхната кръвна линия. В повечето случаи те или техните синове с женят за представителки на старите патрициански родове и така техните наследници се превръщат в част от патрицианския елит на Рим. Процесът е отразен и в римската антропонимия особено сред представителите на сенаторското и конническото съсловие през първи век от новата ера. Наред с номена на бащиния си род новите сенатори включват и номена на майка си, демонстрирайки по този начин своите претенции да се приобщят към патрицианските родове на своите майки.

В тази връзка може да се спомене например консултът за 48 г. сл. Хр. Луций Випстан Гал Попликола Месала. Неговият баща – Луций Випстан Гал – явно по произход е от една от галските провинции Цизалпийска Галия или Нарбонска Галия, докато майка му Валерия е дъщеря на Марк Валерий Месала Месалин, който е син на Марк Валерий Месала Корвин, активен участник във военните кампании от епохата на Втория триумвират, а след тяхното приключване един от най-близките приятели на Октавиан Август. Месала Корвин принадлежи към патрицианския род на Валериите, който е един от най-древните в Рим.

Същото може да се констатира и за консула за 45 г. сл. Хр. Тит Статилий Тавър Корвин. Той е син на консула за 11 г. сл. Хр. Тит Статилий Тавър, който е син на Тит Статилий Тавър, близък приятел на Октавиан Август произхождащ от средите на италиейската муниципална аристокрация. Майка на Тит Статилий Тавър Корвин е Валерия Месалина, дъщеря на Марк Валерий Месала Корвин, за когото вече отбелязахме, че е представител на древния патрициански род на Валериите. От казаното се вижда, че Тит Статилий Тавър Корвин приема и номена на рода на майка си, заявявайки по този начин своите претенции за произход от древния патрициански род на Валериите. Могат да се изброят и други примери, но дори и само тези два илюстрират налагащата се тенденция.

Още през първата половина на I в. сл. Хр. е налице тенденцията за приобщаване на испанската провинциална аристокрация в редовете на римския политически елит. Тя вероятно отразява желанието на управляващите в Рим максимално бързо да интегрират в управлението на империята местните провинциални елити, като по този начин спечелят тяхната подкрепа. Тази политика е напълно обяснима и предвид факта, че през епохата испанските провинции вече са силно романизирани, което в значителна степен облекчава интегрирането на техните местни елити.

Паралелно с описаните процеси императорите от Юлиево-Клавдиевата династия и наследилата ги династия на Флавиите се ориентират и към интегрирането на провинциалната аристокрация от западните провинции, в частност най-вече тези в Испания. Кариерата на император Марк Улпий Траян може да се посочи като пример в тази посока. Неговият баща – Марк Улпий Траян – произхожда от Италика, първата римска колония в Иберия, и пръв в своя род е включен в Сената при управлението на император Нерон. Той прави успешна военна кариера, което отваря пътя на неговия син и бъдещ император към върховете на римския политически елит [Benett, J. 1997, pp. 12–15]. Издигането му до голяма степен се дължи на приятелството му с бъдещият император Веспасиан, с когото се сближават по време на военните

операции срещу юдеите през 67–68 г. в хода на Първото юдейско въстание, продължило от 66 до 73 г. През 70 г. Веспасиан номинира Траян Стари за консул-суфект. През 79–80 г. неговата успешна кариера продължава като проконсул на провинция Азия, след което е назначен за управител на провинция Сирия, връх в неговата военна кариера [Strobel, K. 2010, S. 39–42]. Този пример показва как приятелските връзки, създадени по време на военната служба, спомагат на провинциалните аристократи да правят успешна кариера. Тази традиция води началото си от времето на Републиката, когато, както вече се каза, тази практика съществува в отношенията между представителите на управляващия римски политически елит и амбициозните италиански муниципални аристократи.

Друг известен представител на испанските провинции, кооптиран в римския елит през втората половина на I в. сл. Хр. е Луций Лициний Сура, роден в Таракона, главен град на провинция Тараконска Испания [Kos, M. 2018, pp. 828–838]. Той е включен в Сената от император Веспасиан, но консулска магистратура получава император Домициан, когато добива известност като оратор [Jones, C. P. 1970, pp. 98–104]. Той има основна заслуга за номинирането на Траян за наследник от Нерва и съответно при Траян е един от най-близките му съветници и помощници [Berriman, A., Todd, M. 2001, pp. 312–331; Eck, W. 2002, pp. 211–226; Grainger, J. D. 2003, pp. 68–95].

През епохата на Антонините, която в основни линии съвпада с II в. Римската империя се отваря към елинизирани източни провинции. През този период много представители на тези провинциални елити са успешно интегрирани и достигат най-висши постове в имперското управление [Swain, S. 1996]. Тази епоха, определяна още като втори елинизъм, втора софистика, се характеризира със забележителен интелектуален взрив, принос за който имат основно представителите на елинизирани източни провинции [Anderson, G. 1993; Korenjak, M. 2000; Whitmarsh, T. 2001]. Голяма част от тях правят също така успешна политическа, административна и военна кариера [Gleason, M. W. 1995; Schmitz, T. 1997; Whitmarsh, T. 2005].

Като пример можем да посочим Луций Вибулий Тиберий Клавдий Херод Атик, който се намира в много близки отношения с императорите Адриан и Антонин Пий. През 143 г. вторият го номинира за консул [Holford-Strevens, L. 2017, pp. 239–240], което е изключително голяма чест за провинциал от Балканите. Фактически още бащата на Херод Атик е допуснат в средите на управляващия римски елит [Holford-Strevens, L. 2017, p. 238]. През 98 г. император Нерва го прави сенатор и го назначава за управител на Юдея.

Флавий Ариан от провинция Витиния, автор на много исторически и няколко военни произведения, достига до ранг управител на провинция Кападокия. Апиан от Александрия, автор на „Римска история“ в 20 книги, е адвокат на императорския фиск в Александрия, а по-късно продължава своята успешна кариера и в Рим. Получава римско гражданство и е включен в конническото съсловие. Живелият поколение по-късно, Дион Касий Кокцеан автор на монументалното историческо произведение „Римска история“, разделено в 80 книги. Той е сенатор и активен участник и политическите борби в Рим при Северите и най-вече през първите години от управлението на Александър Север, последният император от тази династия. Следва да отбележим, че сенаторски ранг получава още бащата на историка – Касий Апрониан, който е суфект – консул при управлението на Марк Аврелий и управител на провинции.

През III в. Римската империя преживява трансформация, която променя нейната социална, политическа, икономическа, административна и военна структура. През този век на политическа, социална и икономическа дестабилизация проникването на провинциали в състава на римския управляващ елит основно става през службата във войските. Тази възможност се появява след реформите на Септимий Север, който практически отваря пътя на легионерите към висшите военни постове в легионите, а това, от своя страна, дава възможност на най-амбициозните и способните сред легионерите да достигнат и едни от най-висшите командни постове в римските войски.

Сред най-известните подобни случаи, разбира се, е император Максимин Тракиеця, който произхожда вероятно от провинция Долна Мизия и е от смесен произход – родителите му

може би са гот и аланка, но е възможно да имат и друг произход [Стоев, К. с. 31–65]. Той прави успешна военна кариера при император Септимий Север и Александър Север, след смъртта на когото е провъзгласен от легионите, сред които се ползва с голяма популярност, за император [Стоев, К. 2019, с. 77–107, 125–140]. Същото до голяма степен се отнася и до император Филип Араб, който произлиза от римската провинция Арабия. Баща му е римски гражданин с ранг на конник, което означава, че принадлежи към средите на местната провинциална аристокрация [Körner, C. 2002, S. 30–32]. Марк Юлий Филип прави кариера вероятно благодарение на брат си Гай Юлий Приск, който служи в преторианската гвардия, и на успешния си брак с Марция Отацилия Севера, дъщеря на сенатора Отацилий Север, който е проконсул на провинция Македония [Körner, C. 2002, S. 32–34]. Разбира се, посочените примери са само върховите прояви на един процес за масово навлизане на провинциали в средите на римския управляващ елит чрез успешна военна кариера през III в.

Процесът получава своя завършек през първите десетилетия на следващия IV в., когато християнството се превръща в разрешена религия, а след това постепенно става доминираща сила в религиозната сфера, образованието и духовното като цяло. Християнската църква е новият мощен интегриращ фактор в рамките на империята. В духовен и религиозен аспект тя отхвърля различията между римляни и варвари, между богати и бедни, аристокрация и провинциали пред Христос, те всички са равни. В известен смисъл прокламирането на този духовен егалитаризъм е една от основните причини за бързото разпространение на християнството. В рамките на изградената през IV в. йерархична епископална организация този принцип позволява бързо кариерно развитие и интегриране в имперския елит на личности, които до този момент не са могли в никакво качество да разчитат на подобен успех. Тази възможност се появява в резултат от едиктите на Константин Велики, който дава на епископите по места паралелна на локалната имперска администрация власт.

През III и IV век в имперския елит успешно се интегрират представители на варварските елити от племената, населяващи територии по границите на империята. Тяхната интеграция е пряко следствие от промените във военната организация на империята. Невъзможността да попълни собствените си войски с достатъчно годни за служба новобранци, принуждава императорите да рекрутират варварски отряди, командвани от собствени вождове от племената, живеещи по границата на империята. Повечето от тези варвари постъпват на служба само за конкретна военна кампания или война, но понякога остават да служат и по-дълго, а част от техните командири се интегрират в римската командна система. Те правят успешна военна кариера и достигат до висши военни постове. Тяхната интеграция помага на империята да изгради много по-гъвкава политика спрямо варварските племена по имперските лимеси, защото то чрез тях и техните лични връзки по места по-лесно се намира контакт с местните вождове и се сключват мирни споразумения и съюзи.

Сред варварите, направили успешна кариера в Римската империя, могат да се посочат например франките Флавий Рихомер и брат му Флавий Бавтон, който е баща на Флавий Арбогаст. Тези франки достигат до най-висшите военни длъжности и ординарни магистратури. Флавий Рихомер е назначен за *comes domesticorum* на Галия през 377 г. от император Грациан, след което е изпратен на изток, за да помогне на император Валент във войната срещу готите, а през 383 г. император Теодосий I го провъзгласява за *magister militum per Orientem*, а през 384 г. е провъзгласен за ординарен консул [Jones, A. H. M., Martindale, J. R., Morris, J. 1971, vol. I, pp. 765–766]. Брат му Флавий Бавтон също е провъзгласен за *magister militum* през 380 г. През 385 г. е номиниран за консул от император Теодосий I [Jones, A. H. M., Martindale, J. R., Morris, J. 1971, vol. I, pp. 159–160]. Флавий Арбогаст, синът на Флавий Бавтон, достига до най-висшите военни постове също като баща си и чичо си, а в периода 388–394 г. практически управлява Западната Римска империя [Jones, A. H. M., Martindale, J. R., Morris, J. 1971, vol. I, pp. 95–97].

Подобен е пътят и на Флавий Стилихон, син на вандал, който постъпва на служба при император Флавий Юлий Валент и прави успешна кариера в конницата. Неговият син Стилихон се издига на служба при император Теодосий I, а след неговата смърт се превръща във факти-

чески управител на Западната Римска империя в периода 395–408 г. през първата половина от управлението на император Хонорий, син на Теодосий I Велики [Jones, A. H. M., Martindale, J. R., Morris, J. 1971, vol. I, pp. 853–858]. Посочените примери са само минимална част от възможните, които доказват развитата по-горе теза.

Анализът на политиката, следвана от управляващия римски елит спрямо покорените от римляните, показва, че през вековете те следват с различна интензивност и известни колебания една и съща практика. В епохата на Републиката след определен период на ожесточена военна експанзия и насилствено поставяне в подчинение римляните постепенно преминават към политика на интеграция, която в повечето случаи се изразява в постепенно включване на местните елити в традиционните за римляните отношения патрон–клиент, а чрез тях и привличането им в римските административни и военни институции. Най-амбициозните и интелигентни представители на тези локални елити, след като се преместват да живеят за постоянно в Рим, получават достъп до римските магистратури, а някои от тях достигат и до най-висшите римски магистратури. В редица случаи те дори са едни от най-влиятелните политици в древен Рим по време на своята епоха. Примерите са посочени в текста, но безспорно сред тях се отличават със своите успехи и влияние Марк Порций Катон Стари и Гай Марий.

В епохата на империята тенденцията през първите два века от съществуването на Принципатата е насочена към интегрирането в състава на Сената на представители на провинциалната аристокрация. Първо на тази от галските и испанските провинции, а впоследствие и на провинциалната аристокрация от източните елинизирани провинции. През трети век в имперските елити са масово инфилтрирани от провинциали в резултат от отварянето на възможност за военната кариера за легионерите през епохата на Северите, което в известна степен е обяснимо, защото легионите остават единствената сила, която осигурява в дадената епоха оцеляването на империята.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- Стоев, К.** 2019 – К. Стоев. *Providentia imperatoris*. Биография на император Максимин Тракиец. София, 2019. [K. Stoev. *Providentia imperatoris*. Biografiya na imperator Maksimin Trakietsa. Sofia, 2019].
- Anderson, G.** 1993 – G. Anderson. *The Second Sophistic: A Cultural Phenomenon in the Roman Empire*. London–New York, 1993.
- Astbury, R.** 1967 – R. Astbury. Varro and Pompey. – *Classical Quarterly*, 17/2, 1967, 403–407.
- Astin, A. E.** 1972 – A. E. Astin. Cato Tusculanus and the Capitoline Fasti. – *JRS*, 62, 1972, 20–24.
- Astin, A. E.** 1978 – A. E. Astin. *Cato the Censor*. Oxford: Clarendon Press, 1978.
- Blänsdorf, J.** 2007 – J. Blänsdorf. Biographisches bei Sallust und anderen Historikern. – In: *Être Romain: Hommages in memoriam Charles Marie Ternes*. Eds. R. Bedon, M. Polfer. Remshalden, 2007, S. 257–273.
- Beck, H.** 2005 – H. Beck. *Karriere und Hierarchie. Die römische Aristokratie und die Anfänge des cursus honorum in der mittleren Republik*. Berlin: Akademie Verlag, 2005.
- Benett, J.** 1997 – J. Benett. *Trajan. Optimus Princeps. A Life and Times*. London – New York: Routledge, 1997.
- Berriman, A., Todd, M.** 2001 – A. Berriman, M. Todd. A Very Roman Coup: The Hidden War of Imperial Succession, AD 96–98. – *Historia*, 50/3, 2001, 312–331.
- Bicknell, P.** 1969 – P. Bicknell. Marius, the Metelii, and the lex Maria Tabellaria. – *Latomus*, 28, 1969, 327–348.
- Briant, P.** 2002 – P. Briant. *From Cyrus to Alexander. A History of the Persian Empire*. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2002.
- Briant, P.** 2009 – P. Briant. Alexander and the Persian Empire, Between “Decline” and “Renovation”. – In: *Alexander the Great: A New History*. Eds. W. Heckel, L. A. Tritle. Malden, 2009, 171–188.
- Broadhead, W.** 2003 – W. Broadhead. The Local Elites of Italy and the Crisis of Migration in the 2nd Century BC. – In: *Les élites et leurs facettes. Les élites locales dans le monde hellénistique et romain*. Eds. M. Cébeillac-Gervasoni, L. Lamoine. Rome, 2003, 131–148.

Broadhead, W. 2008 – W. Broadhead. Migration and Hegemony. Fixity and Mobility in 2nd-Century Italy. – In: People, Land, and Politics. Demographic Developments and the Transformation of Roman Italy, 300 BC–AD 14. Eds. L. de Ligt, S. Northwood. Leiden: Brill, 2008, 451–470.

Brosius, M. 2003 – M. Brosius. Alexander and the Persians. – In: Brill's Companion to Alexander the Great. Ed. J. Roisman. Leiden: Brill, 2003, 169–196.

Bosworth, A. B. 2006 – A. B. Bosworth. Alexander the Great and the Creation of the Hellenistic Age. – In: The Cambridge Companion to the Hellenistic Age. Ed. G. R. Bugh. Cambridge, 2006, 9–27, 14–16.

Carlà-Uhink, F. 2017 – F. Carlà-Uhink. The “Birth” of Italy: Institutionalization of Italy as a Region, 3rd – 1st Century BCE. Berlin–Boston: De Gruyter, 2017.

Dart, C. J. 2019 – C. J. Dart. The Social War, 91 to 88 BC. A History of the Italian Insurgency Against the Roman Republic. London–New York: Routledge, 2019.

Eck, W. 2002 – W. Eck. An Emperor is Made: Senatorial Politics and Trajan's Adoption by Nerva in 97. – In: Philosophy and Power in the Graeco-Roman World. Essays in Honour of Miriam Griffin. Ed. G. Clark, T. Rajak. Oxford, 2002, 211–226.

Ekstein, A. M. 2006 – A. M. Ekstein. Mediterranean Anarchy, Interstate War, and the Rise of Rome. Berkeley, 2006.

Evans, R. 1994 – R. Evans. Gaius Marius: A Political Biography. Pretoria: University of South Africa Press, 1994.

Everitt, A. 2001 – A. Everitt. Cicero. A Turbulent life. London: John Murray Publishers, 2001.

Forsythe, G. 2005 – G. Forsyth. A Critical History of Early Rome: From Prehistory to the First Punic War. Berkeley–Los Angeles–London, 2005.

Fritz, K. von. 1950 – K. von Fritz. The Reorganization of the Roman Government in 367 B.C. and the so-called Licinian – Sextian Laws. – *Historia*, 1, 1950, 3–44.

Frona, M. 2010 – M. Frona. Between Rome and Carthage: Southern Italy During the Second Punic War. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Frona, M. 2011 – M. Frona. Privata hospitia, beneficia publica? Consul(ar)s, local elite and Roman rule in Italy. – In: Consuls and “Res Publica”: Holding High Office in the Roman Republic. Eds. H. Beck, A. Dupla, M. Jehne, E. Pina Polo. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 232–255.

Frona, M. 2018 – M. Frona. The Italians in the Second Punic War. – In: The Peoples of Ancient Italy. Eds. G. Farney, G. Bradley. Boston–Berlin: De Gruyter, 2018, 215–229.

Gleason, M. W. 1995 – M. W. Gleason. Making Men: Sophists and Self-Presentation in Ancient Rome. Princeton, 1995.

Grainger, J. D. 2003 – J. D. Grainger. Nerva and the Roman Succession Crisis of AD 96–99. London–New York: Routledge, 2003.

Holford-Strevens, L. 2017 – L. Holford-Strevens. Favorinus and Herodes Atticus. – In: The Oxford Handbook of the Second Sophistic. Eds. D. Richter, W. Jonson. Oxford: Oxford University Press, 2017, 233–244.

Jones, C. P. 1970 – C. P. Jones. Sura and Senecio. – *Journal of Roman Studies*, 60, 1970, 98–104.

Jones, A. H. M., Martindale, J. R., Morris, J. 1971 – A. H. M. Jones, Martindale, J. R., Morris, J. The Prosopography of the Later Roman Empire. Vol. I. A.D. 260–395. Cambridge: Cambridge University Press, 1971.

Keaveney, A. 1982 – A. Keaveney. Young Pompey: 106–79 BC. – *L'Antiquité Classique*, 51, 1982, 111–139.

Korenjak, M. 2000 – M. Korenjak. Publikum und Redner. Ihre Interaktion in der sophistischen Rhetorik der Kaiserzeit. München, 2000.

Körner, C. 2002 – C. Körner. Philippus Arabs: Ein Soldatenkaiser in der Tradition des antoninisch-severischen Prinzipats. Berlin–New York: De Gruyter, 2002.

Kos, M. 2018 – M. Kos. Who Was L. Licinius Sura, Hispanus, on a Curse Tablet from Siscia? – *Anuari de Filologia. Antiqua et Mediaevalia*, 8, 2018, 828–838.

Kremer, D. 2006 – D. Kremer. Ius Latinum: Le concept de droit latin sous la République et l'Empire. Paris: De Bussard, 2006.

Laird, M. L. 2016 – M. L. Laird. Diversity in Architecture and Urbanism. – In: A Companion to Roman Italy. Ed. A. E. Cooley. Oxford: Oxford University Press, 2016, 181–216.

Lee Stecum, P. 2014 – P. Lee Stecum. Roman Elite Ethnicity. – In: Ethnicity in the Ancient Mediterranean. Ed. J. Mcinerney. Oxford: Oxford University Press, 2014, 455–469.

- Levene, D. S.** 2000 – D. S. Levene. Sallust's "Catiline" and Cato the Censor. – In: *Classical Quarterly*, 50/1, 2000, 170–191.
- Mousourakis, G.** 2007 – G. Mousourakis. A Legal History of Rome. London: Routledge, 2007.
- Mouritsen, H.** 2001 – H. Mouritsen. Plebs and Politics in the Late Roman Republic. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Pasco-Pranger, M.** 2015 – M. Pasco-Pranger. Finding Examples at Home: Cato, Curius Dentatus, and the Origins of Roman Literary Exemplarity. – *Classical Antiquity*, 34/2, 2015, 296–321.
- Pellam, G. A.** 2014 – G. A. Pellam. Peculiar Episode from the "Struggle of the Orders"? Livy and the Licinio – Sextian Rogations. – *Classical Quarterly*, 64/1, 2014, 280–292.
- Reeve, E.** 2012 – E. Reeve. Cato the Censor and the Construction of the *vir bonus*. – In: *Rosetta*, 12, 2012, 120–142.
- Richardson, J. H.** 2008 – J. H. Richards. Ancient Historical Thought and the Development of the Consulship. – *Latomus*, 67/2, 2008, 328–341.
- Rosenstein, N.** 2012 – N. Rosenstein, Rome and the Mediterranean 290 to 146 BC. The Imperial Republic. Edinburgh University Press, 2012.
- Seager, R.** 2002 – R. Seager. Pompey the Great: A Political Biography. Oxford: Blackwell Pub, 2002.
- Schmitz, Th.** 1997 – Th. Schmitz. Bildung und Macht. Zur sozialen und politischen Funktion der zweiten Sophistik in der griechischen Welt der Kaiserzeit. München, 1997.
- Stewart, R.** 1998 – R. Stewart. Public Office in Early Rome. Ritual Procedure and Political Practice. Ann Arbor, 1998.
- Strobel, K.** 2020 – K. Strobel. Kaiser Traian: Eine Epoche der Weltgeschichte. Regensburg: Friedrich Ruste, 2010, S. 39–42.
- Swain, S.** 1996 – S. Swain. Hellenism and Empire: Language, Classicism, and Power in the Greek World, AD 50–250. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Van der Blom, H.** 2010 – H. Van der Blom. Cicero's Role Models: The Political Strategy of the Newcomer. Oxford University Press, 2010.
- Walser, G.** 1987 – G. Walser. Persische Imperialismus und Griechische Freiheit (Zum Verhältnis zwischen Griechen und Persern in frühklassischer Zeit). – In: *Achaemenid History*. Ed. Heleen Sancisi-Weerdenburg, A. Kuhrt. Vol. 2. Leiden, 1987, p. 155–165.
- Walter, U.** 2017 – U. Walter. Legislation in the Roman Republic: Setting Rules or just Political Communication. – In: *Les normes sous la République et le Haut-Empire romains. Élaboration, diffusion et contournements*. Eds. T. Igenshorst, P. Le Doze. Bordeaux: Ausonius, 2017, 533–540.
- Whitmarsh, T.** 2001 – T. Whitmarsh. Greek Literature and the Roman Empire. The Politics of Imitation. Oxford, 2001.
- Whitmarsh, T.** 2005 – T. Whitmarsh. The Second Sophistic. Cambridge, 2005.
- Wiseman, T. P.** 1971 – T. P. Wiseman. New Men in the Roman Senate, 139 BC–14 AD. Oxford University Press, 1971.